

חג הקציר

מים ראשונים: אוסף שמות יש לחג שלנו: שבועות, עצרת, ג הביכורים, חג מתן תורה, (שם שהולך ומתעצם עם השנים ואין לו זכר במקרא); ודווקא השם המקראי הקדום מכולם: חג הקציר, משתכח קמעא. אולי כתנועת נגד לחלוציות החילונית שהדגישה במיוחד פן זה ושם זה של החג, ואולי כחלק מאורח החיים המודרני ההולך ומתרחק מהעולם החקלאי. וכאן האב שואל, בקטון החל ובגדול כילה: מה הם כל המקומות בתורה בהם נזכרים שלושת הרגלים, החגים והמועדים בכלל (התשובה בהמשך).

וְחַג הַקְּצִיר בְּפוּרֵי מַעֲשֵׂיךָ אֲשֶׁר תִּזְרַע בְּשָׂדֶה וְחַג הָאֲסִף בְּצֵאת הַשָּׂנָה בְּאֲסִפְךָ אֶת מַעֲשֵׂיךָ מִן הַשָּׂדֶה: (שמות כג 10).

אֶת חַג הַמִּצּוֹת תִּשְׁמֹר שְׁבַעַת יָמִים תֹּאכֵל מִצּוֹת אֲשֶׁר צִוִּיתְךָ לְמוֹעֵד חֹדֶשׁ הָאָבִיב כִּי בְּחֹדֶשׁ הָאָבִיב יֵצֵאת מִמִּצְרַיִם: ... וְחַג שְׁבַעַת תַּעֲשֶׂה לְךָ בְּפוּרֵי קֶצֶר חֲטָיִם וְחַג הָאֲסִיף תְּקִיפֵת הַשָּׂנָה: (שמות לד יח, כב).²

וּסְפַרְתֶּם לָכֶם מִמִּמְחַרַת הַשַּׁבָּת מִיּוֹם הַבִּיאְכֶם אֶת עַמְרַת הַתְּנוּפָה שֶׁבַע שָׁבָתוֹת תְּמַיִמֹת תִּהְיֶינָה: עַד מִמְחַרַת הַשַּׁבָּת הַשְּׁבִיעִית תִּסְפְּרוּ חֲמִשִּׁים יוֹם וְהִקְרַבְתֶּם מִנְחָה חֹדְשָׁה לַה': (ויקרא כג טו-טז).³

וּבַיּוֹם הַבְּפוּרִים בְּהִקְרִיבְכֶם מִנְחָה חֹדְשָׁה לַה' בְּשִׁבְעֵיתֶכֶם מִקְרָא קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם כָּל מְלֹאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ: (במדבר כח כו).⁴

שְׁבַעַת שְׁבַעַת תִּסְפֹּר לְךָ מֵהַחֵל חֲרָמֶשׁ בְּקֶמֶה תַחֵל לִסְפֹּר שְׁבַעַת שְׁבַעַת: וְעָשִׂיתָ חַג שְׁבַעַת לַה' אֱלֹהֶיךָ מִסַּת נְדִבַת יָדְךָ אֲשֶׁר תִּתֵּן כְּאֲשֶׁר יְבָרְכֶךָ ה' אֱלֹהֶיךָ: (דברים טז טו-י).⁵

וְתִשָּׁבַע נַעֲמִי וְרוּת הַמוֹאָבִיָּה כִּלְתָה עִמָּה הַשָּׁבָה מִשְׂדֵי מוֹאָב וְהֵמָּה בָּאוּ בֵּית לָחֶם בְּתַחֲלַת קֶצֶר שְׁעָרִים: (מגילת רות סוף פרק א).⁶

¹ אזכור ראשון בתורה של המועדות, שלושת הרגלים (מלבד חג הפסח שנזכר לחוד כבר בשמות פרק יב וכמובן שבת בפרשת בשלח), הוא בפרשת משפטים ובוטל הדבר שחג הקציר וחג האסיף נזכרים ברצף אחד כקשורים בהווה החקלאית. פסח מוזכר שם בעיקר בהקשר עם חג המצות ויציאת מצרים, אבל גם בו יש ניחוח שדה וכרם בעצם הקשר לעונות השנה: "למועד חודש האביב". ואת המילים "אשר תזרע בשדה", יש לקרוא "אשר זרעת בשדה". ראה פירוש דעת מקרא כאן וכן פירוש חזקוני.

² האזכור השני של שלושת הרגלים (הפעמים) הוא בפרשת כי תשא במילים דומות מאוד לאלה של פרשת משפטים ושוב חג הפסח לחוד ושני המועדים החקלאיים האינטנסיביים ביחד. ראה שם שביניהם מפרידים מצוות בכור (פטר רחם) ושמיירת השבת (או השביעית). ראה פירוש רס"ג שם שמקשר את השבת לעונה החקלאית הבעורת שאפילו בעונה כזו, בה כל יום הוא הפסד, יש לשמור על השבת כיום מנוחה: "אפילו בזמן החריש והקציר". לעניינינו, חוזר ונזכר בחג שלנו עניין הקציר אף ביתר דיוק: תחילת קציר החטים, אבל שמו הוא חג שבועות, שם שלא מתפרש כאן ויתפרש במקורות הבאים.

³ תחנה שלישית במסענו במקרא היא פרשת המועדות שבספר ויקרא פרשת אמור. כאן מחובר החג שלנו לחג הפסח דווקא ולספירה של שבעת השבועות, עד שאמרו שחג השבועות הוא בעצם העצרת – "השמיני" של חג הפסח (פסיקתא דרב כהנא פסקא כח ביום השמיני עצרת). ספירת שבעת השבועות מתחילה במנחת העומר המובאת "ממחרת השבת", היינו ממחרת יום טוב ראשון של פסח (ונעשית משעורים) ומסתיימת במנחה החדשה המובאת "ממחרת השבת השביעית" (ונעשית מחטים). אולי בשל כך אין כאן לחג שלנו שם – אולי חג החמישים? ואם לא נזכר "קציר" בהקשר ישיר לחג, הריהו נזכר מיד בסמוך בתפר שבין חג השבועות וחגי תשרי: "וּבְקִצְרְכֶם אֶת קֶצֶר אֲרֻצְכֶם לֹא תִכְלֶה פֶּאת שֶׁדֶךְ בְּקִצְרְךָ וְלֹקֵט קֶצֶיךָ לֹא תִלְקֹט לְעֵנִי וְלִגְרַתְּ תִעֲזַב אֹתָם אֲנִי ה' אֱלֹהֶיכֶם" (ויקרא כג כב). מצווה שכבר נזכרה בפרשת קדושים (ויקרא יט ט) ולא בכדי חזרה ונשנתה פה בהקשר עם חג הקציר. על הקשר בין מתנות עניים והחגים, ראה ספרא אמור פרשה י: "וּבְקוֹצְרְכֶם אֶת קֶצֶר אֲרֻצְכֶם לֹא תִכְלֶה פֶּאת שֶׁדֶךְ בְּקוֹצְרְךָ וְלֹקֵט קֶצֶיךָ לֹא תִלְקֹט. אָמַר רַבִּי אוֹרְדִימַס בְּרַבִּי יוֹסִי: וְכִי מָה רָאָה הַכְּתוּב לִיתְנָה בְּאֲמֵצֵי הַרְגָלִים פֶּסַח וְעִצְרַת מִיכָן וְרֹאשׁ הַשָּׁנָה וְיוֹם הַכִּיפּוּרִים מִיכָן? אֵלֶּא לְלַמֵּד שְׁכָל מִי שֶׁהוּא מוֹצִיא לֶקֶט שְׁכָחָה וּפִיאַה וּמַעֲשֵׂר עֵנִי מַעֲלִים עֲלָיו כְּאִילוּ בֵּית הַמִּקְדָּשׁ קִיִּים וְהוּא מִקְרִיב קֶרְבָּנוֹתָיו לְתוֹכוֹ. וְכֵן מִי שֶׁאֵינוֹ מוֹצִיא לֶקֶט שְׁכָחָה וּפִיאַה וּמַעֲשֵׂר עֵנִי מַעֲלִים עֲלָיו כְּאִילוּ בֵּית הַמִּקְדָּשׁ קִיִּים וְאֵינוֹ מִקְרֵב קֶרְבָּנוֹתָיו לְתוֹכוֹ". ראה רש"י ויקרא כג כב. וראה דברינו [מתנות עניים](#) בפרשת כי תצא.

⁴ תחנה רביעית היא פרשת פנחס, אלא ששם עיקר העניין הוא הקרבנות הקרבים בכל חג וכמעט בכלל לא מאפיינים אחרים של החגים (הדבר בולט במיוחד בחג הסוכות, ראה שם). ובאשר לחג שלנו הרי לנו אזכור חוזר של קרבן המנחה החדשה והרי לנו שם חדה לחתנו: "יום הביכורים" (שגם הוא סוג של קרבן), לצד רמז ברור גם לשם "חג השבועות" – "בשבועותיכם".

⁵ בתחנה החמישית והאחרונה הגענו אל משמעות השם חג השבועות – השם המקובל היום. בדומה לספר ויקרא, גם ספר דברים מדגיש את מהותו של החג שלנו כנובע מימי הספירה. ימים ושבועות, שבימינו הפכו לימי אבל וקשורים בתלמידי רבי עקיבא ושאר פורענויות שנחתו על עם ישראל בגלויותיו, אבל בתורה אלה ימי חרדה ודריכות של העונה החקלאית בארץ ישראל: היצליח יבול השנה אם לא? היבוא גשם, שרב או ארבה ויפגעו ביבול ובקציר אם לא? ראה מדרש ויקרא רבה כח הדורש את הפסוק בקהלת א ג: "מה יתרון לאדם בכל עמלו שיעמול תחת השמש ... ישמור לנו מן השרב ישמור לנו מן טללים רעים. ואלו הן שבע שבתות שבין פסח לעצרת", מדרש עליו הרחבנו בדברינו [מנחת אומר לעומר](#) בפרשת אמור. והקציר כאן הוא ה"חרמש בקמה".

⁶ ופרק ב מסתיים בפסוק: "וּתְדַבֵּק בְּנִעְרוֹתָי בְּעַז לְלֶקֶט עַד כְּלוֹת קֶצֶר הַשְּׂעָרִים וּקֶצֶר הַחֲטָיִם וְתִשָּׁבַע אֶת חֲמוֹתָהּ". סיבות שונות ניתנו לקריאת מגילת רות בחג השבועות (לא בכל העדות התקבל מנהג זה הגם שיסודו במסכת סופרים, בגאונים). ראה פירוטן בספרו

רות רבה פרשה ד סימן ב – קציר שעורים, קציר חטים וקציר סתם

"והמה באו בית לחם בתחילת קציר שעורים", א"ר שמואל בר נחמן: כל מקום שנאמר "קציר שעורים" - בקציר העומר הכתוב מדבר. "קציר חטים" - בשתי הלחם הכתוב מדבר. "קציר" סתם - משמש לכאן ולכאן.⁷

דרשת רמב"ן לראש השנה – חג של הודאה על השפע החקלאי

... ובחג השבועות אמר: "וחג שבועות תעשה לך בכורי קציר חטים", ואמר: "וחג הקציר בכורי מעשיך אשר תזרע בשדה", ועוד אמר: "שבעה שבועות תספר לך מהחל חרמש בקמה תחל לספור שבעה שבועות ועשית חג שבועות לה' אלהיך וגו' ". הנה צוה שנביא עומר בכורי קציר שעורים ויתיר החדש במדינה. ונספור ממנו חמשים ונביא מנחה חדשה שתי הלחם בכורי קציר חטים ויתיר החדש במקדש. ונעשה חג לה' כי "חוקות קציר ישמר לנו" (ירמיהו ה כד), והקב"ה חפץ לכבדו מראשית כל בכורי כל, כאשר מפורש בתורה.⁸

מסכת חגיגה דף יז עמוד ב – מחלוקת האמוראים, חג של שילוב

דבי רבי אליעזר בן יעקב תנא: אמר קרא: "וקראתם", "ובקוצרכם" (ויקרא כג כא-כב).⁹ איזהו חג שאתה קורא וקוצר בו? הוי אומר זה חג עצרת. אימת? אילימא ביום טוב - קצירה ביום טוב מי שרי? אלא לאו – לתשלומין ... וריש לקיש אמר: "וחג הקציר" (שמות כג טו), איזהו חג שאתה חוגג וקוצר בו? - הוי אומר זה עצרת. אימת? אילימא ביום טוב - קצירה ביום טוב מי שרי? אלא לאו - לתשלומין.¹⁰

של הרב ש. י. זיין המועדים בהלכה וכן בספר התודעה לרב אליהו כי טוב. אחת הסיבות מובאת בשם אבודרהם בערך תפלות הפסח היא: "... וגם בחג השבועות נהגו לקרות רות מפני שכתוב בו: בתחילת קציר שעורים (רות א כב) והוא זמן הקציר". ובספר לבוש אורח חיים סימן תצד הוא כותב: "וקורין מגילת רות ומברכין עליה ... מפני שאותו מעשה דבועז היה בימי קציר חטים שכלה בחג השבועות שמביאין שתי הלחם מחטין". והוא ממשיך שם לנושא מתנות עניים שמתואר גם הוא יפה במגילה, כמו בפרשת המועדות בספר ויקרא שראינו לעיל. הרי לנו שמגילת רות, מסוף פרק א לאורך כל פרק ב, מחזירה אותנו לספר שמות ל"חג הקציר ביכורי מעשיך" ול"ביכורי קציר חטים". על פן זה של החג והתקופה נרצה לדרוש מעט ולהניח מעט לקט, שכחה ופאה. ראה גם דברינו **מתנות עניים** בפרשת כי תצא.

⁷ עברנו על המקרא והאזכור היחיד שמצאנו לקציר שעורים (מלבד מגילת רות כמובן) הוא המקרה הטראגי של מסירת בני משפחת שאול לגבעונים ומעשיה האמיצים של רצפה בת איה ששמרה על כבוד המתים: "... והמה הָמָתוּ בְיָמֵי קָצִיר בְּרֵאשֵׁיטִים בְּתַחֲלַת קָצִיר שְׁעָרִים" (שמואל ב כא ט). ראה דברינו **הגבעונים** בפרשת נצבים. קציר חטים מצאנו בנסיבות משמחות יותר, כגון בראשית ל יד: "וַיֵּלֶךְ רֵאֲבֵן בְּיַמֵּי קָצִיר חֲטִימִים וַיִּמְצָא דֹדָאִים בְּשָׂדֵה" ובשמואל א ו יג בחזרת הארון משדה פלישתים: "וַיָּבִית שָׁמֶשׁ קָצִירִים קָצִיר חֲטִימִים בְּעֶמְק וַיִּשְׂאוּ אֶת עֵינֵיהֶם וַיֵּרְאוּ אֶת הָאָרוֹן וַיִּשְׂמְחוּ לְרֵאוֹתָ". אבל מצאנו קציר חטים גם בתוכחת שמואל לעם על בקשתם למלך, שמואל א יב ז: "הֲלוֹא קָצִיר חֲטִימִים הַיּוֹם אֶקְרָא אֵל ה' וַיִּתֵּן קִלּוֹת וּמִטָּר וַדְּעוּ וַדְּעוּ וַדְּעוּ וַדְּעוּ כִּי רָעַתְכֶם רָבָה אֲשֶׁר עָשִׂיתֶם בְּעֵינַי ה' לְשָׂאֹל לָכֶם מִלֵּךְ". מי שמכסה את התקופה כולה היא מגילת רות, שעיקרה מתרחשת בין תחילת קציר השעורים (עפ"י מסורת חז"ל, רות ונעמי מגיעות לבית לחם ביום העומר, טז בניסן) וסופה "עַד פְּלוֹת קָצִיר הַשְּׁעָרִים וְקָצִיר הַחֲטִימִים", אז מתוודעת רות לבעז בעצתה של נעמי. ראה בהמשך רות רבה פרשה ה סימן יא: "א"ר שמואל בר נחמן: מתחילת קציר שעורים עד כלות קציר החטים שלשה חדשים, ותשב את חמותה ותאמר לה נעמי חמותה בתי הלא אבקש לך מנוח, ועתה הלא בעז מודעתנר".

⁸ בדרשת רמב"ן לראש השנה הוא מתעכב על כך שבתורה לא מוזכר טעמו ועניינו של ראש השנה "לא פירש למה ועל מה". בהנגדה לראש השנה (אחד לחודש השביעי), הוא מביא את שלושת הרגלים, במרכזם חג השבועות, והתקופה החקלאית משני צדי החג, מטיב הבכורים וההיתר לאכול מהתבואה החדשה, בגבולין ובמקדש, שטעמם וסיבתם ברורים. והוא מזכיר שם כמובן גם את פסח ואת סוכות ואנו התמקדנו בליבה – בחג השבועות. ראה דברי רמב"ן גם בשמות כג טז כשהוא סוקר את שלושת הרגלים (בפרשת משפטים אין מועדים אחרים): "ופירש את חג המצות תשמור בחדש האביב ... והאחר תשמור שיהיה חג הקציר בכורי מעשיך, והשלישי תשמור שיהיה חג האסיף בצאת השנה. והנה כולם באספו כל מעשיו מן השדה לתת בהם הודאה לאלהים, שהוא שומר חוקות שמים ומוציא לחם מן הארץ להשביע נפש שוקקה ונפש רעבה מלא טוב. וזה טעם אל פני האדון ה', שהוא האדון המפרנס עבדיו". את ראש השנה צריך להסביר, אבל שבועות ופסח וסוכות – פשיטא על מה ולמה הם. ראה עוד תיאורו של ספורנו בפירושו לספר ויקרא פרק כג פסוק ח: "... והתחיל דבור חג השבועות מן העומר כי מאז מתחיל קציר בעומר וספירת השבועות שהם מענין החג הנקרא חג קציר (שמות כג, טז). וחג השבועות (שם לד, כד), שבו נתן הודאה לאל יתברך על שבועות חוקות קציר ששמר לנו. כי אמנם מכוונות הרגלים הם התפילה וההודאה כמו במועד חדש האביב. התפילה לאל על האביב וההודאה על החירות. ובהיות כי הצלחת הקציר תהיה כפי מזג הזמן מתחילת האביב עד הקציר, כאמרו: שבועות חוקות קציר ישמר לנו (ירמיה ה, כד), היה העומר הודאה על האביב כמקריב ביכורי השדה לבעלים. והיה הקרבן עמו לתפילה על העתיד והיתה הספירה זכרון לתפילת יום יום, והיה חג הקציר הודאה על טוב הקציר וחג האסיף על טוב האסיף".

⁹ האזכור השלישי בתורה של חג השבועות (ראה הערה 3 לעיל): "ויקראתם בעצם היום הזה מקרא קדש יהיה לכם כל מלאכת עבדה לא תעשו חקת עולם בכל מושבתים לדרתים: וּבְקִצְרְכֶם אֶת קָצִיר אֲרֻצְכֶם לֹא תִכְלֶה פֶּאֶת שֶׂדֶךָ בְּקִצְרְךָ וְלֹקֵט קִצְרֶךָ לֹא תִלְקֹט לְעֵנִי וְלֹגֵר תַּעֲזֹב אֹתָם אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם", מעורר שאלה. קראתם – מקרא קודש, קוצרכם – עבודת הקציר, היאך ילכו שניהם יחדיו? שהיא כמובן שאלה קצת רטורית לצורך הדרשה שהתשובה עליה תגיע בהמשך המדרש. ואגב בפסוק "ובקוצרכם", מוזכרים מצוות מתנות עניים שהם חלק בלתי נפרד ממצוות החטים בכלל ומגילת רות הנקראת בחג בפרט. ומצוות מתנות עניים קשורה לכל תהליך הגיון, כמתואר בגמרא יבמות מז א. עבודת האדמה – חגים חקלאיים, מצוות צדקה, גרות, מתן תורה, הכל מתחבר בחג שלנו. ראה דברינו **קבלת גרים** וכן **כולנו גרים**.

¹⁰ 'ושלומין' הם שבעת הימים שלאחר חג השבועות בהם ניתן להשלים את קרבנות החגיגה והקריאה שלא הספיקו להביא בחג, שהרי שבועות הוא רק יום אחד בניגוד לחג הפסח וחג הסוכות שיש להם 'תשלומין' טבעיים בעצם ימי חול המועד והחג האחרון. מה שחשוב לנו כאן הוא המוטיב הדואלי של חג השבועות ל'חג הקציר' – מצד אחד חג ומצד שני עבודת הקציר. איך יתקיימו שניהם? איך אפשר לקיים 'וקראתם' 'ובקוצרכם' בעת ובעונה אחת, לחגוג ועונת הקציר רק מתחילה? תשובת הגמרא היא שכמובן אין לעבוד ביום טוב, אבל בכל ימי התשלומין, משלימים את קרבנות החג ביד האחת ועובדים בקציר ביד השנייה. ראה גם תלמוד

אמר רבי יוחנן: אלא מעתה חג האסיף, אי זהו חג שיש בו אֶסִיפָה - הוי אומר זה חג הסוכות! ¹¹ אימת? אילימא ביום טוב - מלאכה ביום טוב מי שרי? אלא בחולו של מועד - חולו של מועד מי שרי? אלא: חג הבא בזמן אסיפה, הכא נמי: חג הבא בזמן קצירה. ¹²

תורה תמימה הערות שמות פרק כג הערה קג – הסבר לשיטת ריש לקיש¹³

ומה דלא ניחא ליה (לריש לקיש) לפרש חג הבא בזמן קצירה כמו שדריש ר' יוחנן בדרשה הבאה, נראה משום דיתר הרגלים נקראים על שם המאורע שבאותו היום ממש, כמו חג המצות שאוכלין מצות בו ביום ממש, וחג הסוכות שיושבים בסוכות באותו יום ממש... וכן ראש השנה שנקרא יום תרועה ויום הכיפורים נקראים על שם המאורע שבאותו היום ממש. ¹⁴

ספרי דברים פרשת ראה פסקא קלז – בין שיש לך בין שאין לך אתה עושה

"ועשית חג שבועות לה' אלהיך" (דברים ט ו), מכלל שנאמר: "וחג הקציר בכורי מעשיך" (שמות כג טז), יכול אם יש לך קציר אתה עושה יום טוב ואם לאו אי אתה עושה יום טוב: תלמוד לומר: "ועשית חג שבועות לה' אלהיך" - בין שיש לך קציר ובין שאין לך קציר אתה עושה יום טוב. ¹⁵

ירושלמי מסכת מגילה פרק א הלכה ד (וכן הוא בירושלמי חגיגה ב ד): "כתוב אחד אומר [שמות כג טז] וחג הקציר בכורי מעשיך וכתוב אחד אומר [ויקרא כג ז] כל מלאכת עבודה לא תעשו! א"ר חנינה: הא כיצד יתקיימו שני כתובים, בשעה שהוא חל בחול, אַתְּ חוּגָג וְשׁוֹבֵת. בשעה שהוא חל בשבת, למחר את חוּגָג וְקוֹצֵר". כאן מדובר בדין אחר של "יום טוב" (ראה חגיגה פרק ב משנה ד), היינו היום שבו היו משלימים את קרבנות חג השבועות עם חל בשבת (ולשיטת בית שמאי גם אם חל ביום חול). ביום זה, חוגגים וקוצרים, כפי שאמרנו לעיל בבבלי לגבי 'תשלומין': משלימים את קרבנות החג ביד אחת ועובדים בקציר ביד שנייה, וזהו 'חג הקציר' - חג שאתה חוגג וקוצר בו. נראה אגב, ששילוב זה נעלם בימינו מאז ש"נתרחקנו מעל אדמתנו" וגבר האופי העירוני בחיינו, וחבל.

¹¹ רבי יוחנן אינו מסכים להגדרתו של ריש לקיש שחג הקציר פירושו חג שחוגגים בו וקוצרים בו, שהרי אם כך, איך נכנה את חג הסוכות 'חג האסיף' - חג שחוגגים ואוספים בו?

¹² ואי אפשר לומר על חג הסוכות שהוא 'חג שיש בו אֶסִיפָה' או 'שחוגגים ואוספים בו', משום שלא רק שפשיטא שביום טוב הראשון והאחרון של החג אסורה מלאכה, אלא שגם בחול המועד יש למעט במלאכה (להוציא דבר האבד!) אלא, מציע רבי יוחנן את המונח "חג הבא בזמן אסיפה" (ראה גמרא ראש השנה ז ע"א שכל חודש תשרי נקרא "חודש שיש בו אסיפה"). ועל אותו משקל, גם הכינוי "חג הקציר" לשבועות פירושו "חג הבא בזמן קצירה" ולא כשיטת ריש לקיש: "חג שאתה חוגג וקוצר בו". עכ"פ, נראה שעל עצם ההלכה שביום טוב ובימי התשלומין של חג השבועות חוגגים וקוצרים, אין רבי יוחנן חולק והוויכוח ביניהם הוא "נטו" על משמעות המילים "חג הקציר". וצריך עיון. לפי מסקנת רוב הראשונים שלהלכה איסור העבודה בחול המועד הוא רק מדברנן, יכול ריש לקיש לענות לרבי יוחנן כך: אין הכי נמי, גם בחג האסיף יש שילוב של חגיגה ומלאכת איסור וכל האיסור של חכמים הוא על מנת שהעם יתפנה ליהנות מהחג ולעסוק בתורה (ירושלמי מועד קטן פרק ב הלכה ג). בה בעת התירו חכמים מלאכת דבר האבד, נכון יותר לא אסרו ונשאר דין התורה. אז גם לפי דין תורה וגם לפי הלכה שקבעו חכמים יש שילוב של אוירת חג ועבודה חקלאית בימים אלה בהם "אתה חוגג וקוצר, חוגג ואוסף". והרוצים להעמיק בנושא זה יפנו אל מנחת חינוך מצוה שכג.

¹³ הערה זו מעיר בעל תורה תמימה על הגמרא במסכת חגיגה בה זה עתה סיימנו.

¹⁴ אנחנו עדיין בגמרא חגיגה שראינו לעיל ובשיטת ריש לקיש שמפרש את "חג הקציר" בהקשר של מהות החג, חג שבו קוצרים! ואם לא בחג עצמו, בשל איסור מלאכה, אזי בימי התשלומין שהם חלק מהחג ומשלימים אותו. לצד הסיוע שניסינו אנו לתת לשיטת ריש לקיש, שמחננו למצוא סיוע זה של ר' ברוך אפשטיין מחבר פירוש תורה תמימה. חג הקציר הוא עצמותו של יום, הוא המאורע הקורה באותו היום, כמו יום תרועה בראש השנה, חג המצות בפסח, יום הכיפורים בעשרה בתשרי וכו'. זה שמו של חג השבועות באזכור הראשון שלו בתורה בפרשת משפטים. ר' יוחנן, חולק כאמור על כך, וראייתו היא מחג הסוכות דווקא שיש לו שם נוסף: חג האסיף. חג הסוכות על שם המאורע של אותו היום ממש - על שם המצווה הנוהגת בו, ואילו חג האסיף על שם זמנו הכללי - זמן אסיפה. כך גם יש לומר על חג השבועות, יטען ר' יוחנן. חג השבועות על שם המאורע שבו ביום שלמו שבעת השבועות והסתיימה ספירת חמישים הימים, ואילו חג הקציר על שם התקופה וזמנו של החג - חג הבא בזמן קצירה. סוף דבר, מה קבלנו? שנים מראשי חכמי ארץ ישראל בתקופת האמוראים (דור ראשון-שני), מעמודי התווך של התלמוד הארץ-ישראלי, מתווכחים על מהות שמו של החג, הגם שלדעתנו אין ופקא מיניה מזה להלכה. שיטת ר' יוחנן, שבד"כ הלכה כמותו מול ריש לקיש, אולי מובילה לכך שיש מקום לתת פן נוסף לחג ולא להצטמצם בצד החקלאי בלבד. לא רק חגיגה לצד קצירה, אלא גם תורה לצד מלאכת השדה העמוסה. על פן זה כבר הרבינו לדרוש בדפים אחרים [לחג השבועות](#) והפעם רצינו להדגיש את השם "חג הקציר" דווקא.

¹⁵ כפשוטו, מדבר מדרש זה בשנים קשות בארץ ישראל, ברמת הכלל או ברמת הפרט, בהם היבול החקלאי נפגע ו"אין קציר". אע"פ כן, חובה לקיים את חג הקציר, כמו כל שאר החגים, לשמחו על היש ולקיים "ושמחת" (דברים טז יא). אך אפשר שהכוונה בדרשה זו גם למי שאין לו קציר, אין לו שדה ופטור ממצוות ביכורים ואינו "חוגג וקוצר" או "חוגג ואוסף". גם הוא יקיים את מצוות החג וישתתף בשמחת הקציר הכללית. מדרשים מאוחרים שנתחברו מחוץ לארץ, לקחו מוטיב זה לכיוון מצוות החגים כאשר ישראל אינם יושבים על אדמתם ולכאורה עיקר טעמי החג בטל (ראה דרשת רמב"ן שהבאנו לעיל). ראה פסיקתא זוטרתא (לקח טוב) דברים פרשת ראה דף כז עמוד א: "ועשית חג שבועות לה' אלהיך. מה תלמוד לומר? לפי שנאמר (שמות כג) וחג הקציר בכורי מעשיך. שלא תאמר: אם אין קציר אין אתה עושה יום טוב, לכך נאמר: ועשית חג שבועות כגון שישראל בגלות ואין להם קצירת העומר ואפילו הכי ועשית חג שבועות". (ועוד עושים יום טוב שני של שבועות בחול" שזמנו ידוע בלי ספק וכבר נשתברו קולמוסין רבים על כך! ראה מועדים בהלכה לרב זיון). לכאורה המדרש מדגיש מאד את שם החג "חג השבועות" כשם חלופי ל"חג הקציר", אבל המעין בפסוקים בפרשת ראה, רואה אל נכון שגם השם "חג השבועות" קשור מאד בהוויה החקלאית של ארץ ישראל. ראה הערה 5 לעיל. כך או כך, נראה שבהדרגה התווספו לחג מוטיבים נוספים, בפרט מוטיב מתן תורה, שהרי אם אין קמח אין תורה

תוספתא מסכת עדויות (צוקרמאנדל) פרק א הלכה ו – קציר כל ימות השנה

... אמרו להן בית שמאי: והלוא כל ימות השנה קציר! יצא קציר שעורים ובא קציר חיטין, יצא קציר חיטים ובא בציר. יצא הבציר ובא מסיק. נמצאו כל ימות השנה קציר.¹⁶

חג שמח ולימוד מחכים ומהנה

מחלקי המים

מים אחרונים: ראה פירוש אברבנאל בתחילת פרק כג בספר ויקרא שמסביר מדוע התורה מדגישה את הפן החקלאי של החג ומצניעה את הפן של מתן תורה: " ... כן הוא בחג השבועות שהוא זמן מתן תורתנו אבל לא נצטוו החג לזכרון זה כי אם להיותו תחילת קציר החטים". וזה באמת נושא נפרד ונגמר הדף.

¹⁶ ואם אין תורה אין קמח. (ולגבי הביטוי "בין שיש לך בין שאי לך אתה עושה", ראה ירושלמי קידושין פרק א הלכה ז לגבי מצוות כיבוד אב ואם).

¹⁶ "שאלנו" קטע מתוספתא במסכת עדויות שדנה בנושאי אישות ועדות אשה שחזרה ממדינות הים בלי בעלה, והעתקנוהו לעניינינו. הדברים מזכירים קצת את דברי ר' שמעון בר יוחאי במחלוקתו הידועה עם ר' ישמעאל לגבי האיזון בין עבודה ולימוד תורה: "אפשר אדם חורש בשעת חרישה, וזורע בשעת זריעה, וקוצר בשעת קצירה, ודש בשעת דישה, וזורע בשעת הרוח, תורה מה תהא עליה?" (ברכות לה ע"ב). כל השנה נהיה בקציר? כבר הרחבנו על נושא זה בדברינו [ואספת דגנך](#) בפרשת עקב והדברים עתיקים. איזון ערכים ושילוב מוטיבים הם המפתח: חוגג וקוצר, קמח ותורה, דרך ארץ ותורה, לימוד ועשייה וכו'. גם ביום טוב עצמו. וכל זה אולי גם כנגד שיטת ר' אליעזר הקיצונית הקובעת במסמרות: "אין לו לאדם ביום טוב אלא: או אוכל ושותה או יושב ושונה", באה שיטתו המאוזנת של רבי יהושע: "חלקהו - חציו לה' וחציו לכם" (מסכת ביצה דף טו עמוד ב). אך כל זה ביום טוב אחר, בח השבועות הוא חג הקציר הוא חג מתן תורה הוא עצרת בלשון המקרא: "הכל מודים בעצרת דבעינן נמי לכם. מאי טעמא - יום שניתנה בו תורה הוא" (מסכת פסחים דף סח עמוד ב). התורה היא תורת חיים ובהכרח מחייבת את האדם לשלב ולהבר, לאחוז בזה וגם בזה.